

*Приета: 18.03.2016 г.
Преработена: 11.04.2016 г.
Одобрена: 22.04.2016 г.*

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ВЛИЯНИЕТО НА ФРЕНСКАТА АРХИТЕКТУРНА ШКОЛА ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА БЪЛГАРСКАТА АРХИТЕКТУРА И ГРАДОУСТРОЙСТВО И АРХИТЕКТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В БЪЛГАРИЯ (НА ПРИМЕРА НА АРХИТЕКТУРНОТО НАСЛЕДСТВО НА АРХИТЕКТ НИКОЛА ЛАЗАРОВ)

В. Иванов¹, П. Рафаилова², Н. Поппетров³

***Ключови думи:** архитектура, урбанизъм, културно-историческо наследство*

РЕЗЮМЕ

Статията представя резултатите от изследователски проект, разработен в рамките на плана за наука на УАСГ. Изборът на темата на изследването е свързан с 140-та годишнина от рождението на арх. Лазаров – най-значимият български възпитаник на френската архитектурна школа.

Изследването събира малко известна или неизвестна фактологическа информация, свързана с развитието на българската архитектура през почти 30-годишен период и би могло да служи като отправна точка за преосмисляне на културно-историческото наследство в областта на българската архитектура.

¹ Валери Иванов, доц. д-р арх., кат. „Градоустройство”, УАСГ, бул. „Хр. Смирненски“ № 1, 1046 София, e-mail: valiv far@uacg.bg

² Персида Рафаилова, д-р, Библиотечно-информационен център, УАСГ, бул. „Хр. Смирненски“ № 1, 1046 София, e-mail: Lib@uacg.bg

³ Николай Поппетров, д-р н.с., Институт за исторически изследвания, БАН

1. Въведение

Настоящата статия е резултат на изследователски проект, разработен от авторския колектив в рамките на плана за наука на УАСГ. Изборът на темата на изследването е свързана със 140-та годишнина от рождението на арх. Никола Лазаров, чието творчество жалонира професионално, социално отговорно и граждански смело бъдещето на българската архитектура, и то на базата на своето образование в една от най-авторитетните архитектурно-градоустройствени школи в света – френската. Той е част от поредицата български архитекти, обучавали се във Франция и повлияли съществено със своята професионална и обществена дейност на българската архитектура и градоустройство и на българското архитектурно образование. Проектът е разработен съвместно от преподаватели и студенти от АФ на УАСГ, библиотечни специалисти от Библиотечно-информационния център на УАСГ, както и на експерти от Института за исторически изследвания на БАН и Държавна агенция „Архиви“, което допринесе за многостранното представяне на творчеството на забележителния архитект Н. Лазаров.

Архитектурното наследство на Никола Лазаров (1870 – 1942) е сравнително добре познато. То е било обект на внимание на различни изследвания върху българската архитектура; на него е посветена една отделна монография; някои негови сгради са представени в множество електронни ресурси (сайтове и текстове, качени в Интернет), следователно то е сравнително добре популяризирано.

Същевременно, в съществуващите публикации се срещат определени неточности, разминавания при датиране на обекти, непълноти при представяне на книжовното наследство на архитекта, погрешно приписвани му сгради, произволно описвани конкурси и пр. Значителен брой от индивидуалните жилищни сгради, дело на Лазаров, са неправилно датирани или дори не са локализирани като обекти. Някои пък са претърпели значителни промени във времето – реконструкция, пристроявания и надстроявания и пр. Приносите на архитект Лазаров за българската архитектура не са ясно очертани. Не е открито и мястото му като първия изявен възпитаник на френската архитектурна школа у нас.

Ето защо авторският колектив, прилагайки комплексен и многофакторен анализ, насочи своето внимание към изследване и прецизиране на данните не само към изградени обекти, проектирани от архитект Никола Лазаров, но и към нереализирани проектни решения (и поради това недостатъчно известни и анализирани), както и върху обществените му изяви и участия в професионални дискусии с акцент върху някои негови иновативни за времето си идеи в областта на урбанизма, връзката природа–жилищна среда, създаване на модерни жилищни сгради и квартали, представени в статии, публикувани в пресата с теоретично значение за българското градоустройство и архитектура.

2. Цел на изследването

Целта на изследването е да се установят параметрите на влиянието на френската архитектурна школа върху архитектурата в България в исторически и съвременен аспект, да се изведат тенденциите на това влияние, като се разработят методически принципи за неговата оценка и цифровизация, както и да се организира, съхрани и предостави достъп до изградена библиографска база данни.

Основанието за формулирането на тази цел е ясно изразеното място в българското обществено пространство на архитектите, получили професионална квалификация във Франция. Водеща тема в изследването е творческата и обществена дейност на най-зна-

чимия български възпитаник на френската архитектурна школа арх. Никола Лазаров, творил активно у нас от последното десетилетие на XIX в. до средата на 30-те години на XX век. Неговото разнообразно архитектурно наследство, въпреки противоречивата си съдба в променящата се социална среда, е пример за непреходните ценности в архитектурното творчество.

Усилията на колектива бяха насочени към изпълнение на следните задачи:

- да систематизира творчеството на арх. Н. Лазаров, като го разкрие посредством един максимално пълен, подробен и с прецизна атрибуция каталог;
- да се включат в обръщение архивни документи и да се представят пред архитектурната колегия и по-широка публика малко известни негови проекти;
- да се покаже какво е моментното състояние на съществуващите сгради на арх. Н. Лазаров, степента на тяхната реконструкция и адаптация към съвременната среда;
- да направи опит да презентира и социализира архитектурното културно-историческо наследство.

Тези задачи се вписват напълно в съвременните тенденции за инвентаризиране, презентиране и социализиране на архитектурното културно-историческо наследство.

Изследването се извърши на база фотографското заснемане на отделни обекти, проучването на документалното наследство на архитекта, съхранявано в Централния държавен архив (общо 207 архивни единици) и проучването на литературата за и от него, на база на издирване и систематизиране на неговото публицистично творчество.

3. Постигнати резултати

Изследването позволи да се направи една цялостна рекапитулация на документацията и публикациите, в резултат на което:

- са уточнени неизвестни и малко известни редица биографични моменти от живота на твореца;
- потвърдена е съществуващата в специализираната книжнина атрибуция на неговите произведения, като са коригирани или допълнени редица данни;
- съставен е каталог на произведенията на архитекта (построени обекти, проекти, участие в конкурси);
- разработена е библиография на неговите публикации и на публикациите за него;
- изведена е малко известна и неизвестна фактологична информация, засягаща не само творчеството на арх. Лазаров, но и развитието на българската архитектура в един близо 30-годишен период от време.

Събраният материал позволява да се направят няколко основни извода по отношение на делото на арх. Лазаров в следните аспекти:

Архитектура:

- създава първото частно архитектурно бюро в България, просъществувало от края на 90-те години на XIX в до началото на 30-те години на XX в.;
- провежда принципите на френската архитектурна школа в българската архитектура до 30-те години на XX в.;
- притежава изключителна продуктивност – той е автор на близо 200 проекта за широк диапазон сгради: индивидуални жилища, многоапартаментни жилищни сгради, банкови, театрални, бански, болнични, училищни, читалищни, клубни, хотелски, фабрични, църковни, вилни, ресторантьорски и др.; участник е в десетки конкурси; изградените от него обекти се намират в десет различни селища в страната;
- има ясно изразени иновационни виждания по отношение на жилищното строителство и оформянето на жилищната среда, прилага фотозаснемане при подготовката за проектиране и се интересува от технологичната последователност на работните процеси при проектиране на индустриални обекти, новост за времето си;
- разработва проекти за големи жилищни и канторски сгради, както и за жилищни комплекси, курортни и балнеоложки центрове;

Урбанизъм:

- развива се като мащабно стратегически и социално ориентиран мислещ урбанист;
- защитава тезата, че проектът за всеки архитектурен обект следва да се предшества от комплексни, задълбочени градоустройствени проучвания, анализи и обосновки;
- убеден е, че градоустройственият подход, приложен при проектирането на сградите, е определящ за целесъобразното им и убедително вписване в селищната среда, за нейното естетическо, функционално, обемно-пространствено обогатяване;
- обосновава необходимостта от дългосрочно градско планиране, което той възприема като целесъобразен управленски механизъм насочен срещу корпоративните и индивидуални строителни своеволия, осигуряващ приоритета на обществените интереси и гарантиращ модерно и стратегически вярно градско развитие. Така през 1939 година архитект Никола Лазаров пламенно защитава Общия градоустройствен план на град София с автор проф. А. Мусман от честната и отговорна позиция на перфектен професионалист, далновиден общественик и съвестен гражданин;
- аргументира тезата, че градоустройствените проектни разработки и особено градоустройствените реализации изискват комплексен подход в условията на интегриране на възможностите, ресурсите, усилията, интересите на всички заинтересовани държавни и общински структури, на граждански сдружения и на отделни граждани.

Теория:

- написва поредица от текстове, в които представя своите виждания за изграждане на представителни архитектурни обекти;
- аргументира целесъобразността на екологично-рекреационния компонент на градската среда с нейните паркови територии и зелени площи. Арх. Никола Лазаров ясно разбира и обосновава стратегическото значение на зелената система за микроклимата на града, за логичното градско структуриране и зонироване, за здравето, отдиха и физическата кондиция на обитателите. В свои статии творецът с висока компетентност и задълбоченост разсъждава за паркоустройството и благоустройството на София като отнежда водеща роля на Борисовата градина.

Социални дейности:

- изразява се като архитект-полемист, остро критичен към някои обществени порядки, които компрометират делото на архитектите;
- става първият архитект защитник на интересите на архитектурата и строителството в Народното събрание;
- проявява се като компетентен и високоотговорен участник в различни професионални комисии, свързани с проектирането и изграждането на национално значими паметници и монументи, експониращи важни исторически събития, факти и личности;
- изявява се и като хуманист – закупува пособия за учениците от основното училище в родния си град Карлово, организира самодейна театрална група и показва особено внимание към културния живот на града;
- обосновава необходимостта от конкурсен подход при разработване на градоустройствени решения за особено значими градски ансамбли и пространства. Според него конкурсът е благородно състезание на идеи и е най-целесъобразният и адекватен начин за оптимален отговор на обществените потребности и професионални очаквания;
- предлага интегриран социално-икономически, градоустройствен, архитектурно-функционален и управленски подход при решаване на редица значими социални проекти, за които са необходими архитектурно-градоустройствени предложения и дейности: изграждане на нови жилищни зони (въпрос, особено актуален в София след Първата световна война), строителство и реконструкция на обществени и производствени обекти, благоустройство на новоусвоени и съществуващи територии.

4. Визуализация и въздействия

В рамките на проекта с част от събрания документален материал е открита фотоизложба „Човекът и творецът Никола Лазаров“, на която са представени отделни ас-

пекти от неговото многообразно творчество. На осем табла са експонирани материали по темите:

- *Творецът и човекът* – лични документи, които отразяват в основни линии професионалното му развитие;
- *Жилищен комплекс „Сан Суси“*, София, 1924 г. – неосъществен проект, който представя арх. Лазаров като пионер на модерната жилищна архитектура в България;
- *Монументална София* – осъществени проекти през периода 1893 – 1924 г., най-ползотворния период в неговото творчество;
- *Големите проекти* – „Вариете „Елдорадо“, „Гранд Базар Меркурий“, комплекс „Мажестик“; дворците в Евксиновград, София, Враня – представящи го като визионер;
- *Театри и салони* – в градовете Варна, Карлово, Стара Загора;
- *Храмове* – 1900 – 1934 г. – от разрушената църква „Свети Крал“, църквата в с. Българево, Балчишко, до дървената църква в Боровец;
- *Архитектурни фрагменти* – представени са детайли от фасади на сгради в столицата и провинцията, проектирани от него;
- *Реконструирани/видоизменени днес сгради* – примери за максимално добре съхранен облик и за частични видоизменения.

Наблюденията над публикациите, които разглеждат творбите на арх. Лазаров показва, че значителна част от творчеството му (особено неговите публикации) е непозната. Това налага отделни аспекти от публицистиката му да бъдат представени първо с временна изложба, а окончателните резултати от проекта да бъдат издадени като книга.

Дигиталната база данни с материали, свързани с цялостното творчество на арх. Лазаров, е част от справочно-библиографските ресурси на Библиотечно-информационния център на УАСГ. Систематизираният биографичен материал, каталогът на творчеството му, антологията на текстовете от арх. Н. Лазаров и за него, богатият снимков материал, придружен от разнообразен справочен апарат, е с познавателна и практическа стойност и може да се използва от студенти, преподаватели и специалисти от областта на културно-историческото наследство.

Желателно е темата да бъде продължена с извеждане на акценти върху творчеството на други архитекти – френски възпитаници, както и с един обществен дебат върху съдбата на архитектурното наследство у нас, особено актуална днес. Конкретно по отношение на арх. Никола Лазаров би било много подходящо на къщата, която той е проектирал, в която е живял и завършил жизнения си път да бъде поставена паметна плоча.

Обобщеният документален материал насочва към поредица от теми и въпроси, които очакват своя отговор, като например:

- за насоките, мащабите и значението на влиянията на чуждите архитектурни школи върху формирането на българска архитектура, респективно върху оформяне на облика на българските градове;
- за борбата на идеи в българската архитектура – особено актуален проблем в съвременния европейски контекст.

Един юбилеен повод, като 140 години от рождението на архитект Никола Лазаров, може, както показва настоящият проект, да служи като отправна точка за осмисляне на културно-историческото наследство в областта на българската архитектура.

Благодарности

Настоящата научноизследователска разработка по договор БН-180/2015 е подкрепена финансово от Център за научни изследвания и проектиране при УАСГ.

A RESEARCH ON THE INFLUENCE OF FRENCH ARCHITECTURE SCHOOL ON BULGARIAN ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING AND THE ARCHITECTURE EDUCATION IN BULGARIA (BASED ON THE EXAMPLE OF THE ARCHITECTURAL HERITAGE OF ARCHITECT NIKOLA LAZAROV)

V. Ivanov¹, P. Rafailova², N. Poppetrov³

Keywords: *architecture, urban planning, cultural and historical heritage*

ABSTRACT

This paper is a result of a research project developed within the science plan of UACEG. The choice of the research topic is related to the 140-th anniversary of the birth of architect N. Lazarov – the most significant Bulgarian graduate of the French architecture school.

The paper collects little known or unknown factual information related to the development of Bulgarian architecture in an almost 30-year period and could serve as a reference point for rethinking of the cultural and historical heritage in the field of Bulgarian architecture.

¹ Valeri Ivanov, Assoc. Prof. Dr. Arch., Dept. “Urban Planning”, UACEG, 1 H. Smirnenki Blvd., Sofia 1046, e-mail: valiv far@uacg.bg

² Persida Rafailova, Dr., Library Information Center, UACEG, 1 H. Smirnenki Blvd., Sofia 1046, e-mail: Lib@uacg.bg

³ Nikolaj Poppetrov, Dr., Institute of Historical Research, BAN

